

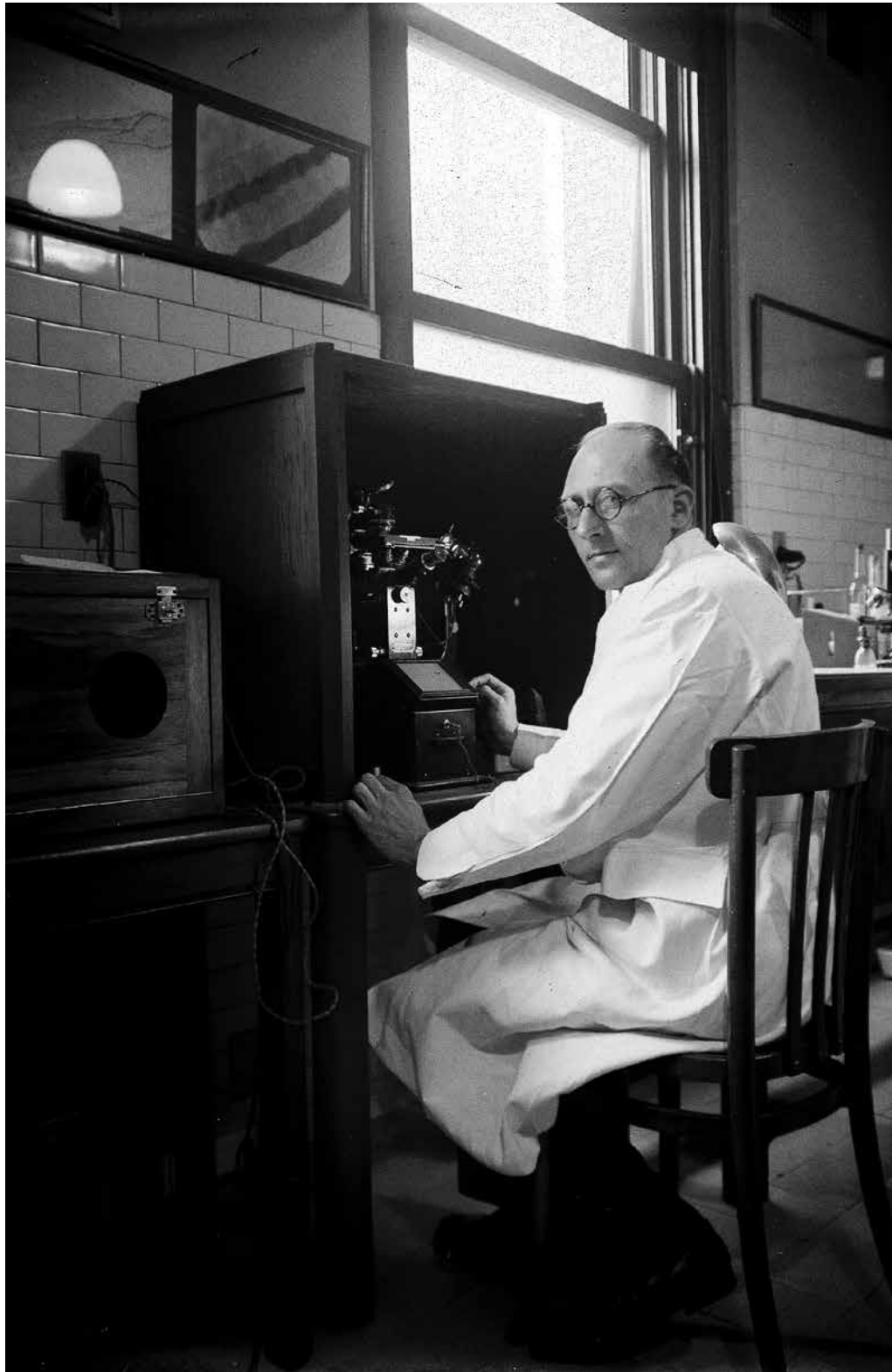
Ludwig Apers

het INSTITUUT
voor TROPISCHE
GENEESKUNDE

van TROPENSCHOOL
tot WERELDINSTELLING

‘The past is a foreign country: they do things differently there.’
L.P. Hartley, in *The Go-Between*

INHOUD

VOORWOORD

door Halidou Tinto 9

INLEIDING 15

HOOFDSTUK 1 **INGANG NATIONALESTRAAT** 19

HOOFDSTUK 2 **INGANG KRONENBURGSTRAAT** 73

HOOFDSTUK 3 **CAMPUS ROCHUS** 181

HOOFDSTUK 4 **NOG MEER AANKOPEN** 235

HOOFDSTUK 5 **CAMPUS MORTELMANS** 239

HOOFDSTUK 6 **DIENSTINGANG SINT-ROCHUSSTRAAT** 255

NAWOORD

door Özge Tunçalp 267

TOT SLOT 271

EINDNOTEN 276

ILLUSTRATIEVERANTWOORDING 287

VOORWOORD

Toen ik in 2002 voor het eerst de deuren van het Instituut voor Tropische Geneeskunde (ITG) in Antwerpen binnenstapte, droeg ik niet alleen de hoop op mijn eigen wetenschappelijke carrière met me mee, maar ook de aspiraties van een hele generatie Afrikaanse onderzoekers die het gezondheidsonderzoek op ons continent wilden veranderen. Die eerste beurs van 45 dagen, die genereus werd verlengd tot 90 dagen (door de voormalige directeur van het ITG, Bruno Gryseels), vormde de basis waarop ik een onderzoekseenheid in Afrika zou opbouwen die vandaag meer dan 400 mensen op het platteland van Burkina Faso tewerkstelt.

Dit opmerkelijke boek beschrijft de evolutie van het ITG vanaf zijn koloniale oorsprong tot zijn huidige positie als een toonaangevende instelling die zich inzet voor rechtvaardige mondiale gezondheidspartnerschappen. Bij het lezen van dit boek valt het me op hoe diep het verhaal van het ITG verweven is met mijn eigen traject en hoe het de bredere transformatie weerspiegelt die zich voltrekt in de relaties tussen onderzoeksinstellingen in het Noorden en het Zuiden.

De geschiedenis die hier wordt beschreven, is zowel inspirerend als ontnuchterend. De oprichting van het instituut was onlosmakelijk verbonden met het koloniale project van België in Congo, dat was opgezet om medisch personeel op te leiden voor koloniale dienst. De eerste hoofdstukken laten een instelling zien die gevormd is door imperiale ambities, waar kennis in één richting vloeide en de Afrikaanse bevolking eerder studieobject dan partner was. Dit verleden kan niet worden genegeerd, en ik waardeer het dat de auteurs en het ITG-bestuur deze erfenis eerlijk onder ogen zien.

Wat mij echter hoop geeft, is het bewijs van een ingrijpende institutionele transformatie. Het ITG dat mijn doctoraatsonderzoek tussen 2002 en 2006 ondersteunde, was al bezig zijn rol in de mondiale gezondheidszorg te herzien. In plaats van alleen maar kennis uit Afrika te halen, investeerde het in

Afrikaanse onderzoekers door middel van master- en doctoraatsopleidingen, ondersteunde het onze terugkeer naar huis en hielp het ons bij het opbouwen van infrastructuur voor lokaal geleid onderzoek.

Mijn verhaal illustreert deze geëvolueerde aanpak. Toen ik in 2006 mijn doctoraat in de medische wetenschappen behaalde aan de Universiteit van Antwerpen, kreeg ik een aantrekkelijk postdoctoraal aanbod van de Universiteit van Ohio in de Verenigde Staten. De Belgische samenwerking via het ITG bood me echter iets waardevollers: een ‘terugkeer-subsidie’ waarmee ik naar Burkina Faso kon terugkeren om de Clinical Research Unit of Nanoro (CRUN) op te richten. Deze beslissing om te investeren in mijn terugkeer, in plaats van braindrain te faciliteren, is een voorbeeld van een partnerschap dat duurzame onderzoekscapaciteit in Afrika opbouwt.

Vandaag staat CRUN bekend als een van de belangrijkste klinische onderzoekscentra van Afrika. We hebben baanbrekend onderzoek gedaan naar malaria, waaronder studies naar parasitaire resistentie en de ontwikkeling van vaccins, waaronder de twee malariavaccins (RTS,S en R21) die nu worden ingezet om kinderen in heel Afrika te beschermen. Deze verwezenlijking was mogelijk omdat partnerschappen zoals die met het ITG een fundamentele waarheid erkenden: de belangrijkste gezondheidsvragen in Afrika moeten worden beantwoord door Afrikaanse onderzoekers, in samenwerking met Afrikaanse gemeenschappen.

De transformatie die in dit boek wordt beschreven – van koloniale medische school tot een instelling die actief betrokken is bij dekolonisatie – weerspiegelt de transformatie die in het wereldwijde gezondheidsonderzoek moet plaatsvinden. De principes die nu

het partnerschapsbeleid van het ITG sturen – gezamenlijke agendabepaling, rechtvaardige verdeling van middelen, capaciteitsversterking en respect voor lokaal leiderschap – vormen het operationele kader dat een jonge apotheker uit Burkina Faso in staat stelde om een medisch wetenschapper te worden die internationaal erkend onderzoek leidt.

Ik heb tientallen master- en doctoraatsstudenten opgeleid via partnerschappen met het ITG en Belgische academische programma's. Deze onderzoekers zijn teruggekeerd om bij te dragen aan de ontwikkeling van Burkina Faso, waardoor een multiplicatoreffect is ontstaan dat veel verder reikt dan elk individueel project. Dit is echte capaciteitsopbouw: een duurzame investering in mensen en instellingen die blijvende verandering teweegbrengt.

De impact reikt verder dan de academische wereld. De aanwezigheid van CRUN heeft Nanoro van elektriciteit voorzien, de toegang tot gezondheidszorg verbeterd en economische kansen gecreëerd in een landelijke gemeenschap. Deze 400 banen zouden niet bestaan als ik die Amerikaanse functie had aangenomen, wat ons eraan herinnert dat onderzoekspartnerschappen ingrijpende sociale en economische gevolgen hebben.

Aan jonge Afrikaanse onderzoekers die deze geschiedenis lezen: jullie generatie heeft ongekende kansen om leiding te geven aan onderzoek dat de urgente gezondheidsuitdagingen van ons continent aanpakt. Deze kansen gaan echter gepaard met verantwoordelijkheden. We moeten aandringen op partnerschappen die onze expertise respecteren en die in onze instellingen investeren, in het besef dat duurzame oplossingen voor Afrikaanse problemen door Afrikanen zelf moeten worden aangestuurd. We moeten geduld hebben – ik heb vele jaren in het hoger onderwijs

doorgebracht na mijn middelbareschooltijd – en ons de instrumenten van de mondiale wetenschap eigen maken, terwijl we tegelijkertijd geworteld blijven in de behoeften van onze gemeenschappen.

Aan instellingen in het Noorden: het traject dat het Instituut voor Tropische Geneeskunde heeft doorlopen laat zien dat echte samenwerking institutionele transformatie vereist, een eerlijke confrontatie met koloniale erfenissen en een duurzaam engagement om macht en middelen te verschuiven naar partners in het Zuiden. Het rendement van deze investering wordt niet alleen gemeten in publicaties in toonaangevende tijdschriften, maar ook in onderzoeksecosystemen die innovatie blijven stimuleren lang nadat individuele projecten zijn afgelopen.

Dit boek is meer dan de institutionele geschiedenis van het ITG, het is een routekaart voor hoe wereldwijd gezondheidsonderzoek

kan evolueren van extractie naar partnerschap, van liefdadigheid naar solidariteit. De transformatie van het ITG van koloniale school naar samenwerkende partner biedt hoop dat verandering mogelijk is en laat zien hoe die verandering eruit moet zien.

Terwijl ik dit voorwoord schrijf vanuit Nanoro, omringd door de zinderende onderzoeksgemeenschap die dankzij de Belgisch-Burkinese samenwerking tot stand is gekomen, ben ik dankbaar voor de reis die in deze pagina's wordt beschreven en optimistisch over de toekomst die dit boek ons helpt voor ogen te zien.

Halidou Tinto PharmD, PhD

Medical scientist

Regional Director, Institut de Recherche en Sciences de la Santé (IRSS) Clinical Research Unit of Nanoro (CRUN) Burkina Faso

November 2025

INLEIDING

Hoe begin je aan de geschiedenis van een instelling zoals het Instituut voor Tropische Geneeskunde? Moet je er eigenlijk wel aan beginnen? Zouden we ons niet beter concentreren op het heden, op de dagelijkse realiteit van de huidige besognes en beslommeringen, en op de toekomst, dat onbetreden land vol beloftes en mogelijkheden?

Nee, dat vonden wij niet. En 'wij' zijn een aantal mensen die om verschillende redenen geïntregeerd zijn door de achtergrond van het instituut. Er is het gigantische beeldarchief dat minutieus werd bijgehouden door mensen van de Grafische Dienst, dikwijls buiten hun eigenlijke werkopdracht om. Er is het al even gigantische archief van documenten die van generatie tot generatie, en van kast tot kast wordt doorgegeven sinds de eerste prille verslagen en rapporten van meer dan een eeuw geleden. Geschreven brieven in zwierige handschriften of petieterige letters, op flinterdun postpapier of onder statige briefhoofden. Documenten die door secretaresses en bibliothecarissen werden geordend, genummerd, geclassificeerd en opgeslagen voor...

Ja, voor wie eigenlijk? Voor de bibliothecaris en de archivaris en de graficus van hierboven, die voldoening vinden in die ordening

en die classificatie op zich? Voor de historici van wie er om de zoveel jaar iemand langskomt voor een gedetailleerd stukje informatie dat hij¹ nodig heeft voor een wetenschappelijk artikel, een thesis of een proefschrift? Of voor de ganse schare ITG-werknemers en ex-werknemers die de geschiedenis van het ITG gemaakt hebben, maken en zullen maken, maar die nauwelijks weet hebben van al dat materiaal van hun voorgangers?

Voor ons waren precies die mensen de eerste reden om die geschiedenis toegankelijk te maken. En dat gaat al gauw om een paar duizend personen. Maar daarnaast zijn er nog de partners met wie het ITG samenwerkt, de wetenschappelijke instellingen, ngo's, universiteiten, studenten, financieringsorganismen, overheden... En wie weet zijn er geïnteresseerden onder de mensen die ooit zijn langsgeweest voor een vaccin, of die een ITG-medewerker een deskundige uitleg hoorden geven in de media. En dan zijn er nog de passanten, de passagiers van tram 4 die zich simpelweg afvragen wat er schuilgaat achter die statige gevels in de Nationalestraat en Kronenburgstraat in Antwerpen.

Een boek voor een breed publiek dus, maar ook met een brede inhoud. 1906 wordt

algemeen beschouwd als het geboortjaar van het ITG, dus gaat het om een tijdspanne van pakweg honderdtwintig jaar. Op honderdtwintig jaar is er heel wat gebeurd, hoe maak je dan een selectie die op een krappe driehonderd bladzijden moet worden verteld? Laten we dan maar allereerst poneren dat dé geschiedenis van het ITG niet bestaat. Net zomin als dé geschiedenis van de Bourlaschouwburg, of de Merovingische dynastie of de middeleeuwen. ‘Historici zijn kind van hun tijd en het is die tijdsgeest waarin zij leven die bepaalt welke vragen zij aan het verleden stellen.’²

Wij zijn geen historici, maar wel kinderen van deze tijd. Vandaar ook het citaat aan het begin van dit boek: we willen gebeurtenissen beschrijven die figuurlijk – en heel vaak ook letterlijk – in een ander land plaatsvonden: in het verleden, waarin mensen dikwijls op een andere manier dachten en handelden dan in onze huidige tijd. Wij hebben geprobeerd ons in te leven in die tijd, en in die andere manier van denken en handelen, zo goed en zo kwaad als dat kan. Daarbij hebben we ons vele vragen gesteld, en niet altijd antwoorden gevonden. We willen ook de lezer uitnodigen om dat te proberen: eigentijdse clichés en zelfs eigentijdse ‘waarheden’ even aan de kant te zetten en, alleen gedreven door nieuwsgierigheid, door meer dan een eeuw geschiedenis wandelen.

Dat laatste hebben we wél letterlijk proberen te doen: het boek is opgevat als een lange wandeling door de gebouwen van het ITG. Elk lokaal, elke gang, elk laboratorium heeft wel iets te vertellen, roept een geschiedenis op. Dat was dan meteen al een structuur, maar ook een beperking. Gebeurtenissen die niet gelinkt zijn aan een of ander onderdeel van het gebouw zouden minder kans hebben om besproken te worden. Maar de grote lijnen worden wel bepaald door dat prachtige art-decogebouw en het

gerenoveerde kapucinessenklooster. Hoewel, de geschiedenis van het ITG start in Brussel. We zullen u dus ook meenemen voor een wandeling in Watermaal, en in Vorst...

Dit boek is niet de eerste poging om het verleden van het ITG vorm te geven. Hét naslagwerk waarop we ons hebben gebaseerd is *Een brug tussen twee werelden*. Een werk dat nooit als boek werd uitgegeven, maar wel in A4-formaat werd gebundeld tot een kanjer van bijna 400 bladzijden. De kanjer zag het licht in 2006, het jaar waarin de honderdjarige geschiedenis van de instelling werd gevierd. De redactie was in handen van Roland Baetens, professor emeritus van UFSIA, waar hij hoogleraar geschiedenis was tot 2000.

Baetens omringde zich met een aantal eminente professoren-emeriti die, zoals het gepensioneerd past, zich graag bezighielden met dingen waarvoor ze tijdens hun beroepsleven geen tijd hadden gehad. In dit geval was dat: werken aan de geschiedenis van het ITG vanuit het perspectief van hun specialisme. Het ging om Paul Gigase, Stanny Geerts, Dominique Le Ray, Harry Van Balen en Guido van der Groen. Gilbert Roelants, Dirk Schoonbaert en Veerle Demedts waren de onmisbare bibiothecarissen die het uitgebreide archief doorploegden en de vereiste stukken netjes selecteerden voor de professoren. Dat konden ze enkel doen nadat de historica Eefje Anthoni, onder leiding van Baetens, orde had gebracht in de stukken, die her en der werden bewaard, in de verschillende gebouwen en departementen.

Het resultaat van al dit opzoekings-, selectie- en schrijfwerk is een zeer gedetailleerde neerslag van de geschiedenis van het ITG, thematisch gegroepeerd en chronologisch gerangschikt rond de opeenvolgende directoraten. Elk hoofdstuk wordt afgesloten met een uitgebreide referentielijst, maar die lijst is enkel voor

ingewijden begrijpelijk: de referenties verwijzen naar de archiefcodes die door Anthoni werden aangebracht. Kortom, een gedetailleerd en uitvoerig gedocumenteerd werk, maar... vrijwel onleesbaar. Wetenschappers zijn nauwgezet en nauwkeurig, maar niet noodzakelijk boeiend en meeslepend. En het resultaat was enkel tekst zonder beeld, zonder ook maar één enkele foto. Zelfs niet op de cover.

Het werd dus tijd om beide werken samen te brengen: de tekst van Baetens als basis, en een selectie uit het rijke beeldarchief, want een beeld zegt soms meer dan duizend woorden. Daarnaast hebben we gebruikgemaakt van andere bronnen (vermeld in het nawoord), interviews met betrokken (ex-)medewerkers en de boeken die door ITG'ers zelf werden geschreven – Peter Piot en Guido van der Groen bijvoorbeeld hebben zelf hun eigen ‘geschiedenis’ te boek gesteld.

Laten we ook nog even terugkomen op het verleden als dat ‘andere land’. We kunnen zelfs een naam op dat andere land plakken: Congo.³ Ex-kolonie van België, en hoofdrolspeler in de ontstaansgeschiedenis en in pakweg driekwart eeuw van het bestaan van het ITG. Het enige partnerland tot ver in de twintigste eeuw. Wie nu het woord kolonie durft te laten vallen, weet meteen dat hij zich op glad ijs waagt en zich aan enkele spelregels moet houden. Dat hebben we geprobeerd, in de eerste plaats in het woordgebruik. We hebben ons daarvoor gebaseerd op de woordenlijst met termen over dekolonisatie, opgesteld in opdracht van het Gemeenschappelijk Strategisch Denkkader – II.II.II, en uitgegeven in 2020.

Het woordgebruik lijkt dan nog de eenvoudigste valkuil om omheen te trekken. Koloniaal denken is niet opgelost door bepaalde woorden niet te gebruiken of te vervangen door andere. Dat zou wat gemakkelijk zijn. Koloniaal

denken gaat veel dieper en heeft te maken met eurocentrisme, vooroordelen en superioriteitsdenken. Stuk voor stuk eigenschappen die heel wat moeilijker te bekampen zijn dan wat woordjes. En die dikwijls moeilijker te identificeren zijn, of zelfs enkel onbewust aanwezig. We willen hier alvast benadrukken dat we hebben geprobeerd die onfraaie eigenschappen uit ons denken en schrijven te bannen; of althans uit het bewuste deel ervan. Maar het ITG is en blijft – vooralsnog – een Belgische instelling, met overwegend Belgische werknemers. Het is dan ook niet onlogisch dat deze poging tot het schrijven van een geschiedenis werd aangevat door mensen die hun wortels hebben in deze cultuur. Met alle belemmeringen en tekortkomingen van dien.

Hopelijk komt er een dag dat er een geschiedenis wordt geschreven door mensen die hun wortels hebben in een andere cultuur, maar toch voldoende voeling hebben met het ITG om eenzelfde werk aan te vatten. Dat is niet zo onwaarschijnlijk als het lijkt: een ontelbaar aantal, meestal witte auteurs en historici hebben geschiedenissen geschreven van volkeren, landen en culturen waar zij part noch deel van uitmaakten.

De bronnen zijn beschikbaar, de archieven liggen klaar om geopend te worden door een andere nieuwsgierige geest, waar die ook vandaan komt en wat zijn achtergrond of beweegredenen ook moge zijn. Elk nieuw inzicht draagt bij tot weer een nieuw stukje geschiedenis van deze unieke instelling. We zijn benieuwd, maar in afwachting wagen we ons aan onze eigen poging.

*Voornaamwoorden worden gebruikt in genderneutrale zin,
en zijn inclusief bedoeld. Voor de leesbaarheid zullen we 'hij/zijn'
gebruiken indien 'hij/zij/die – zijn/haar/hun' wordt bedoeld.*

© 2026 Uitgeverij Manteau / Standaard Uitgeverij nv,
Franklin Rooseveltplaats 12, B-2060 Antwerpen en Ludwig Apers & ITG

www.standaarduitgeverij.be
info@standaarduitgeverij.be

Vertegenwoordiging in Nederland
New Book Collective, Utrecht
www.newbookcollective.com

www.itg.be

TEKST Ludwig Apers
BEELDREDACTIE EN BIJSCHRIFTEN Nico Van Aerde
OMSLAG EN BINNENWERK Martijn Dentant, Armée de Verre Bookdesign
ILLUSTRATIES OMSLAG Archief ITG

Eerste druk: februari 2026

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd,
opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt,
in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door
fotokopieën, opnamen of op welke wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke
toestemming van de uitgever.

Niets uit dit boek mag op enigerlei wijze worden gebruikt of gereproduceerd
voor het trainen van kunstmatige-intelligentietechnologieën of -systemen.

Dit werk mag niet gebruikt worden voor tekst- en datamining
(artikel 4, lid 3 Richtlijn (EU) 2019/790).

Ondanks alle zorg die aan de samenstelling van de uitgave werd besteed,
kan de redactie of de auteur noch de uitgever aansprakelijkheid aanvaarden
voor eventuele schade die zou kunnen voortvloeien uit enige fout die in deze
publicatie zou kunnen voorkomen.

ISBN 978 90 223 4170 4
D/2026/0034/149
NUR 680

Ook beschikbaar in het Engels
ISBN 978 90 223 4228 2